

Route Wittevrouwen deel 2: het Veeartsenijterrein

Hal Anatomisch Instituut

Lengte: 1,6 km. Start en eindpunt: Biltstraat 166
Tekst en foto's (tenzij anders vermeld): Liesbeth
Simpelaar

Langs het riviertje de Biltsche Grift zat vanaf 1821 de Veeartsenijschool. Daar werden veeartsen, paardendokters en artsen voor kleinere dieren opgeleid.

In de 18de eeuw had driemaal runderpest geheerst, een dodelijke besmettelijke ziekte. Veeartsen stonden machteloos. Er was dringend betere kennis nodig, en naar buitenlands voorbeeld werd een school opgericht.

Utrecht was daarvoor de meest geschikte plaats. Daar werden grote veemarkten gehouden, er was een militaire eenheid te paard, een universiteit zodat kennis gedeeld kon worden, en het lag centraal. De oprichters kochten twee grote gebouwen,

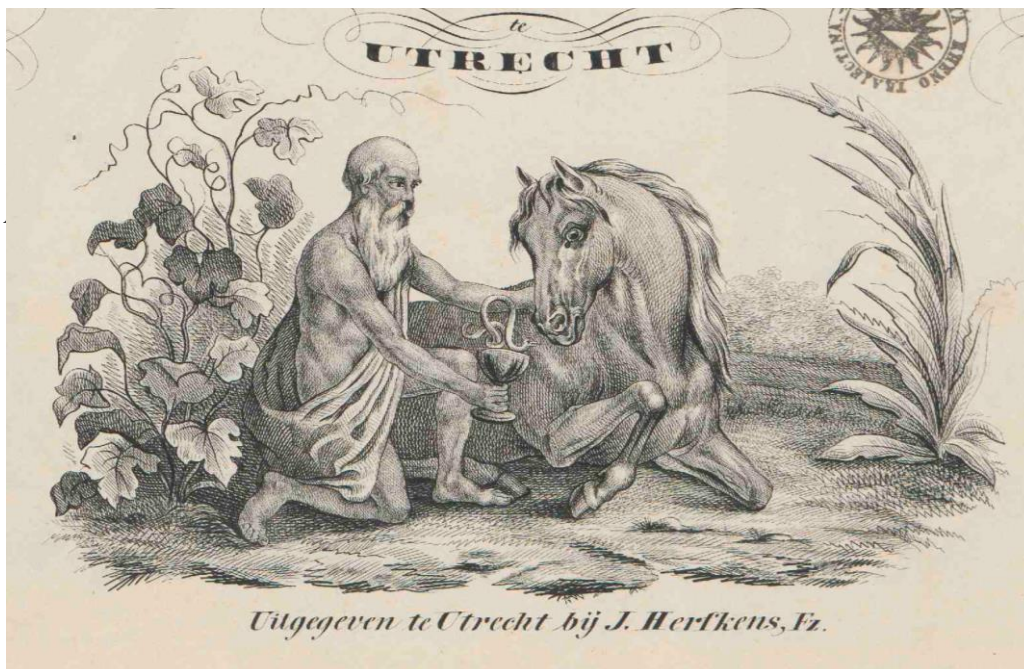
Gildestein en het Poortgebouw, met een landgoed waar een rivier stroomde en een weiland was.

In de loop van de tijd breidde de school zich uit, het werd een lang lint gebouwen langs de Biltsche Grift.

De gezondheid van dieren lag de docenten na aan het hart. Dat blijkt wel uit de verontwaardiging van G. J. Mulder (hoogleraar scheikunde) over de situatie voor 1821:

“De dieren konden hunne regten niet doen gelden; zij zijn zoo zelden voorwerpen van liefde en ingenomenheid van hen, wier eigendom zij zijn. Voeg daarbij, dat zij meer als objecten van zooveel of zooveel waarde, dan als wezens staan aangeschreven, en gij hebt de sleutel tot de waarheid dat de geneeskunde hare heilrijke gevolgen over het dierenrijk nog niet uitstreckte toen de geneeskunde der menschen reeds op goede scholen opgenomen was.”

Die liefde voor het dier spreekt ook uit dit op de school gemaakte en gebruikte leerboek:

Detail titelblad T.D. Schubärt (1848), Atlas Anatomie des paards

We beginnen de route bij Biltstraat 166.

1. Biltstraat 166: Pathologisch Instituut (1906)

Het Pathologisch Instituut is een van de gebouwen waarmee de school begin 20ste eeuw verder uitbreidde. Het is ontworpen door rijksbouwmeester C.H. Peters, leerling van Cuypers (die het Rijksmuseum en het Centraal Station in Amsterdam ontwierp). Peters ontwierp meerdere gebouwen op het Veeartsenijterrein, allemaal in neo-gothische en neo-renaissancistische stijl.

Collegezalen en laboratorium

In dit Instituut werden colleges gegeven over dierenziektes. Onderstaande foto geeft daarvan een mooi tijdsbeeld, alleen al omdat er alleen mannen op staan. De school was een echt mannenbolwerk, pas in 1930 studeerde de eerste vrouw af als veearts.

Utrechts Archief, nr 53808, collegezaal Pathologisch Instituut, 1908

Er zat ook een laboratorium in het Instituut. Op deze foto zie je hoe dat er in 1918 uitzag. In onze ogen tamelijk keukenachtig:

Utrechts archief, nr.79591, laboratorium Pathologisch Instituut, 1918

Nieuwe wetenschapsbeoefening

Al in 1821 werd er onderzoek verricht in een laboratorium, eerst in het Poortgebouw. Daarmee was de Veeartsenijschool

een voorloper van een nieuwe manier van wetenschapsbeoefening, die vanaf midden 19de eeuw door Utrechtse docenten bevochten werd. Zij vonden dat boeken lezen niet genoeg was; empirisch onderzoek was nodig, het uitvoeren van experimenten en het gebruik van instrumenten zoals de microscoop. Die nieuwe manier zorgde voor een stroomversnelling in de Nederlandse natuurwetenschap, die zich eerst vooral voltrok in Utrecht. In de veeartsenijkunde zijn sindsdien effectieve vaccins en geneesmiddelen ontdekt.

Gekraakt

Toen het Pathologisch Instituut door de verhuizing van de school naar de Uithof leeg kwam te staan werd het in 1981 gekraakt. Dat kwam zelfs in de landelijke pers. Om de krakers eruit te krijgen moest snel een bestemming voor het gebouw worden gevonden.

Het Universiteitsmuseum kwam erin, maar dat verhuisde al gauw. Tegenwoordig zit hier Theaterhuis De Berenkuil, een cultureel verzamelpand.

Je loopt door naar Biltstraat 168.

2. Biltstraat 168: Gildestein. Directeurswoning (1821); Instituut voor Parasitaire- en Infectiezieken (1912)

Huis Gildestein is gebouwd in 1680 en genoemd naar de Gildpoort. Erachter en ernaast lag het grote landgoed waar de schoolgebouwen op kwamen te staan.

Gildestein is, met het Poortgebouw, het eerste gebouw dat werd gebruikt door de school. Tussen 1821-1909 woonde de directeur hier. Erachter was een grote tuin met een orangerie, kippenhokken en een hortus botanicus.

Vanaf 1912 werd Gildestein gebruikt door het Instituut voor Parasitaire- en Infectieziekten: er kwam steeds meer specialisatie in onderzoeksgebieden. Kennis vorderde, en door de ontdekking van micro-organismen zoals de tuberkelbacil en de cholera-bacil wisten veeartsen beter hoe ze infecties konden behandelen.

Tegenwoordig zitten er appartementen in. Gildestein is rijksmonument.

Je loopt door naar Biltstraat 170.

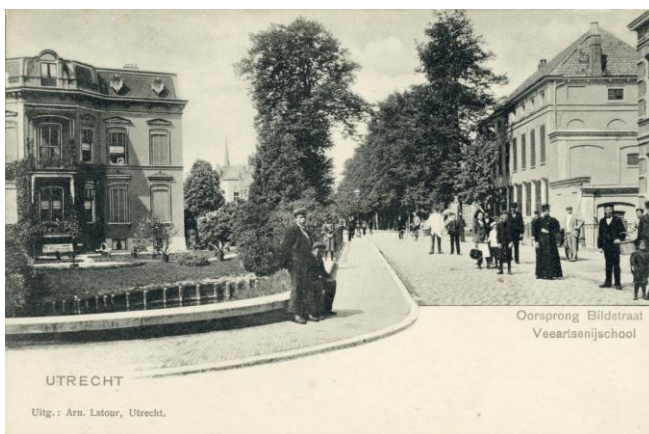
3. Biltstraat 170: woning hoofdopzichter (1877)

In dit strenge gebouw woonde tussen 1877-1925 de hoofdopzichter van het terrein. Dat was A.W.J. Rinkes, een oud-militair. Zijn taak was toe te zien op de discipline onder de leerlingen. Want er werd nogal wat gepest, zo erg dat sommige leerlingen niet meer op de slaapzaal durfden te slapen. Rinkes op zijn beurt was niet geliefd. Hij was driftig en autoritair.

Later was dit het kantoor van de faculteit, nu zitten er appartementen in.

Hieronder heb je een kijkje in de Biltstraat in 1910.

Utrechts Archief nr. 125, Biltstraat, 1910

4. Biltstraat 172: Poortgebouw. collegezalen, slaapzalen, bibliotheek etc. (1821)

Het Poortgebouw werd in 1813 gebouwd op landgoed Gildestein. Het was een katoenspinnerij, die al na een paar jaar failliet ging. Heel Gildestein, met het Poortgebouw, werd toen te koop gezet en kon gekocht worden door de school.

Hier zat eerst alles

In het Poortgebouw vond de eerste tijd alles plaats. Op de begane grond waren collegezalen, het anatomisch kabinet, het laboratorium, de apotheek en de portierswoning, “waar de atmosfeer geheel verpest werd door de stank die uit de ontleedkamer in het souterrain opsteeg, waarin zich horrible dictu, eveneens de keuken bevond,” schreef iemand uit die tijd.

Op de eerste verdieping waren woonvertrekken, een eetzaal, bibliotheek, studeerzaal en een kabinet met anatomische preparaten. Op de tweede verdieping waren woonvertrekken en slaapzalen voor de leerlingen (tot 1877).

Later verhuisden veel van deze functies naar een ander gebouw op het terrein.

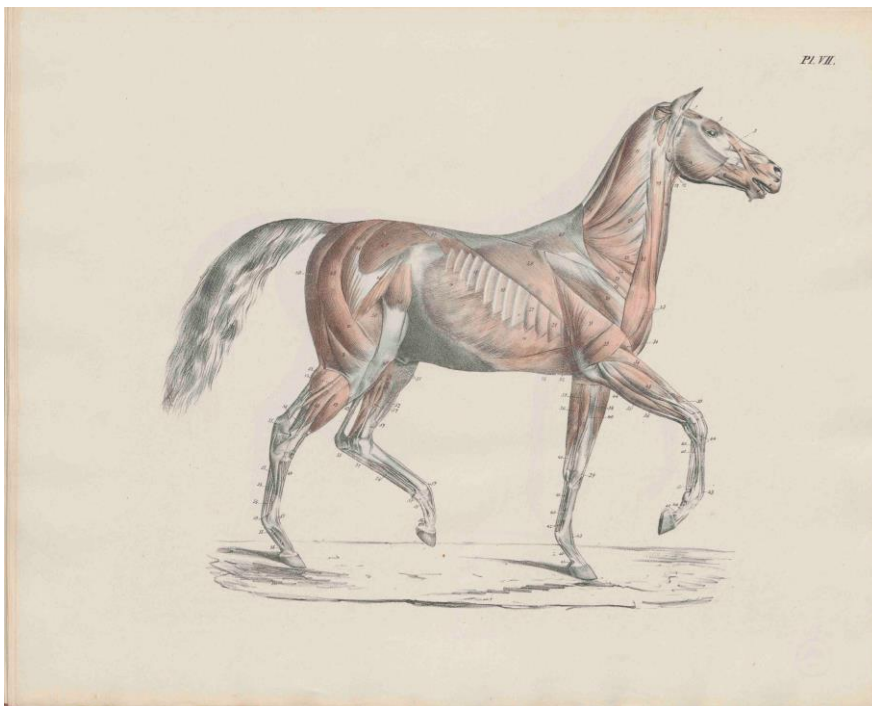
De bibliotheek, een heiligdom

De bibliotheek was niet toegankelijk voor leraren en leerlingen, het was een heiligdom waar weinigen de sleutel van hadden. Dat riep natuurlijk wel nieuwsgierigheid op.

Toen omstreeks 1857 het gebouw werd geschilderd en er lange ladders tegen de muur stonden, klom een leerling daar stiekem op om een kijkje door het raam te kunnen nemen. Hij zag dat de boekenkasten leeg waren, en : “Hoopen en hoopjes, alle over den geheelen vloer door elkander liggend; van zulk een wanorde kon ik mij geen voorstelling maken hoe zij was ontstaan.”

Pas in 1901 werd de bibliotheek beperkt opengesteld en pas in 1917 waren de boeken geïnventariseerd.

De leerlingen leerden uit handboeken die ze kregen bij de lessen. Om een indruk te krijgen wat ze zoal voor lesstof kregen, hieronder een plaat uit de ‘Atlas anatomie des paards’, samengesteld door T.D. Schubärt:

T.D. Schubärt (1848), Atlas anatomie des paards, p. 9

Schubärt

Schubärt was beheerder van het anatomisch (ook wel ‘ontleedkundig’) kabinet, aan de achterkant van het Poortgebouw. Daar konden leerlingen preparaten en modellen van het inwendige van dieren bestuderen. Daarnaast was hij assistent bij het ontleden (prosector), begeleidde de leerlingen bij het oefenen op de lesstof (repetitor) en maakte zelf preparaten.

Hij beschreef alles wat in het kabinet aanwezig was, dankzij hem is er een hele catalogus van bewaard in het Universiteitsmuseum: <https://umu.nl/collectie-verhaal/de-catalogus-schubaert-2/>

Het Poortgebouw is rijksmonument en ook dit is appartementengebouw geworden.

Voor het Poortgebouw loop je links het straatje op, de Veeartsenijstraat. Dit was vroeger de ingang van de school, afgesloten met een hek.

5. Veeartsenijstraat: embleem faculteit Diergeneeskunde (1988)

Rechts tegen de muur van het Poortgebouw zie je een embleem van de faculteit Diergeneeskunde, zoals de school heette toen hij in 1925 onderdeel werd van de universiteit. Rondom de paarden staat *1821-1988 Diergeneeskunde*.

Verhuizing naar de Uithof

In de jaren tachtig verhuisde de school naar de Uithof. Want een terrein waar honden, paarden, koeien, varkens, cavia's, konijnen, muizen en ratten werden gehouden, dat kon echt niet meer temidden van woonwijken.

De verhuizing vond gefaseerd plaats en duurde jaren. Het was een hele toer: reageerbuisjes mochten niet bewegen, varkens ontsnapten en moesten opnieuw worden gezocht.

Werkgroep U-terrein

De vraag rees wat nu te doen met al die gebouwen. Er stonden er 42 en in de loop van de tijd waren ze slecht onderhouden. Daarom was de gemeente van plan alle gebouwen te slopen, behalve twee nog fraaie aan de rand, en een brede doorgaande weg aan te leggen.

Buurtbewoners waren het daar niet mee eens. Zij wilden de historische waarde van het terrein behouden en richtten de werkgroep Universiteitsterrein (U-terrein) op.

Plan

De werkgroep vroeg architect Anke Colijn, die haar afstudeerscriptie had geschreven over het Veeartsenijterrein, te kijken of behoud haalbaar was. Ze voerde een kwaliteitsonderzoek uit en maakte een plan. Het was zo'n goed plan dat het door de gemeente werd goedgekeurd.

Vier gebouwen kregen een culturele bestemming; tien werden omgebouwd tot woningen. Inplaats van privé-tuinen kwamen er half-private en half-openbare ruimtes, bewoners zijn daardoor erg betrokken bij hun omgeving. Colijn won met het plan de Nationale Renovatieprijs 1989. Het is in verkorte vorm te lezen in een pdf via <http://www.ankecolijn-architect.nl/biltse-griftterrein-hoefijzerstraat-utrecht.html>.

De gebouwen van de Veeartsenijschool zijn sinds 2017 allemaal gemeentelijk monument en het hele terrein beschermd stadsgezicht: <https://www.duic.nl/cultuur/panden-veeartsenijterrein-woorden-gemeentelijk-monument/>. Een aantal gebouwen zijn rijksmonument.

Je gaat nu linksaf de Hoefijzerstraat in. Kijk telkens uit voor fietsers die er voor en achter je aankomen!

6. Hoefijzerstraat: beeld *Stenen bank* (1992) en proefdierstal (1912)

Dit beeld, een stenen bank, staat op een heuveltje. Het is gemaakt door beeldhouwer Gerard van Rooij en in 1992, na de herinrichting van het terrein, geplaatst. Achter het beeld staat een vroegere proefdierstal. Let op de versieringen, een soort rozetten, bij het dak.

Je loopt het heuveltje op en komt bij een soort hofje.

7. Hoefijzerstraat: proefdierstallen (1912)

Dit waren allemaal proefdierstallen van het Instituut voor Parasitaire- en Infectieziekten (het voormalige huis Gildestein). In het midden, waar nu de tuin is, lag een vijver met eendenkooi.

Over proefdieren was al vanaf de 19de eeuw ernstig debat. Docenten van de school waren zich daarvan bewust, en probeerden de proefdieren een goed leven te geven.

Verschillende docenten waren betrokken bij de in 1877 opgerichte dierenbescherming en gaven daar advies over dierenwelzijn. Een voorbeeld daarvan is D.F. van Esveld (1848-1912), o.a. door hem werd bedwelming van dieren voordat ze geslacht werden verplicht gesteld.

Nu zijn dit woningen geworden. Een idyllisch plekje!

Je loopt nog een eindje door over de Hoefijzerstraat. Dan zie je rechts van je het sectiegebouw.

8. Sectiegebouw Hoefijzerstraat (1911)

Hier werden tot in de jaren 60 demonstraties gegeven in het ontleden, vooral van paarden. Hoe dat allemaal gebeurde is niet goed voor de gevoelige maag, maar als je daar toch over wilt lezen: <http://wijkkrantwittevrouten.nl/2018/12/paard-en-theater/#more-5309>

Het sectiegebouw hoorde bij het Pathologisch Instituut. Nu is het kantoor van Theater Utrecht.

Je gaat terug naar de Veeartsenijstraat en gaat daar linksaf.

9. Hoefijzerstraat: Instituut voor Chirurgie (1916)

Aan de linkerkant van de straat ga je een pad op wat iets omhoog loopt. Waarschijnlijk, maar dat weet ik niet zeker, is dit een monsterbaan geweest voor paarden, waar je kon zien op welke manier ze liepen. In ieder geval kwamen ze op deze manier makkelijk de heuvel op.

Je komt bij het Instituut voor Chirurgie, waar dieren werden geopereerd. Eind 19de eeuw werden chloroform en antiseptische middelen ontdekt, die daarbij toegepast konden worden.

Het gebouw is ontworpen door rijksbouwmeester Peters. Er zaten paardenstallen in, een laboratorium, een collegezaal, een speelkamer en kamers voor docenten en assistenten. In 1953 is er een stuk aangebouwd voor röntgenologie.

Tegenwoordig zitten hier appartementen in. Het houten trappenhuis met de glas-in-loodramen en geglazuurde tegels is nog in oorspronkelijke staat.

Je gaat weer terug naar de Veeartsenijstraat en vervolgt die.

10. Manège (1904)

Rechts zie je wat nog steeds de Paardenkathedraal wordt genoemd. Ten tijde van de school was het een manège voor paarden; die konden daar revalideren en weer goed leren bewegen na een operatie.

Paarden

Paarden waren belangrijk als trekpaard en als rijpaard in het leger, daardoor werden ze vaak zwaar belast en kregen ze klachten aan spieren en gewrichten.

In de begintijd van de school lag een groot accent op de zorg voor en kennis van paarden. Dat veranderde aan het eind van de 19de eeuw, toen door de bevolkingsgroei meer zuivel- en vleesproductie nodig was en boeren meer runderen, koeien en schapen hielden.

Gebouw

De manège stamt uit 1904 en is ontworpen door C. H. Peters. Aan weerszijden zijn twee torens met kantelen, in het midden gothische vensters en diverse decoraties, ook aan de binnenkant.

Na de verhuizing van de school zat hier een

ruitersportvereniging. Vanaf 1993 is het gebouw in gebruik als theater, eerst door theater De Paardenkathedraal, later door Theater Utrecht.

Meer info over het gebouw, met mooie foto's van de binnenkant, vind je hier:

<https://www.duic.nl/cultuur/paardenkathedraal-theater-utrecht-gooit-de-luiken-open/>.

Hieronder een weergaloze foto uit 1992 van Marc Borggreve:

Foto: Marco Borggreve (1992), Paardenkathedraal

Je steekt het pad over. Kijk weer uit voor fietsers.

11. Paardenstallen (1905)

Dit waren eenpaard-stallen, ook ontworpen door C.H. Peters. Zo zag het er tussen 1910 en 1925 uit:

Utrechts Archief, nr 3827, Eenpaard-stallen tussen 1910-1925

Van elke twee stallen is één woning gemaakt. Binnen zijn ze heel klein, bewoners woekeren creatief met de ruimte. Desondanks zijn ze erg in trek. Er wonen hier nog mensen uit de werkgroep Universiteitsterrein (U-terrein), die eind jaren

tachtig een herbestemming van het Veeartsenijterrein voor elkaar kreeg.

Verfactie werkgroep U-terrein

Tijdens de verhuizing naar de Uithof waren deze stallen aardig verkrot, tot ergernis van de leden van de werkgroep.

De media-aandacht rondom het in 1981 gekraakte Pathologisch Instituut aan de Biltstraat smaakte naar meer. De leden besloten een leuke actie te ondernemen en de kozijnen van de stallen te verven. Ze deden dat in vrolijke kleuren. De universiteit stond op haar achterste benen en huurde snel een schilder om het wit over te verven. Lees meer:

<http://wijkkrantwitte vrouwen.nl/2011/12/u-terrein-ons-terrein-werkgroep-redt-parel-van-de-wijk/#more-1642>

Je loopt verder naar het huis naast de paardenstallen.

12. Grote koestal (1923)

Na de paardenstallen kom je langs de grote koestal. Ook hier zitten nu woningen.

Je gaat naar de andere kant van het pad. Daar staat een hoog gebouw:

13. Woon- en onderwijsgebouw (1877)

Naar hier verhuisden in 1877 de slaapzalen, het laboratorium en de collegezalen uit het Poortgebouw. Ook kwamen er een woning voor de opzichter, studeerkamers, een waskamer en een ziekenkamer.

Het onderwijs aan de school duurde vier jaar. Vakken waren o.a. Natuurkunde, Scheikunde, Weefselleer, Fysiologie, Ontleedkunde, Heelkunde, Dier- en Plantkunde, Voederkennis, Pathologie, Hoefkunde en Geologie.

Hieronder een foto van de docenten in 1896. Trotse heren:

Utrechts Archief nr. 105949, docenten 1896

Geleerde heertjes

Docenten hadden dan ook wat hoog te houden, want ze moesten opboksen tegen veel vooroordelen. De school moest zich bewijzen. Boeren hadden weinig vertrouwen in de afgestudeerde veeartsen, ‘geleerde heertjes’, die uit niet-agrarische milieus kwamen en niet gekleed waren op de modder van een boerderij. Ze gaven vaak de voorkeur aan de ervaringsdeskundigheid van paardendocors, koehelpers en hoefsmeden; die vroegen ook minder loon.

Geld...

Geld speelde in de diergeneeskunde een grotere rol dan bij de menselijke geneeskunde. Boeren vroegen zich altijd af of de kosten wel afwogen tegen de baten.

Wat de school haast genekt heeft, was dat die de eerste tijd financieel afhankelijk was van boeren. Die bekostigden voor een groot deel, via een landbouwfonds, de school, en toen er onder het Nederlandse vee een besmettelijke longziekte heerste moest de school boeren schadeloos stellen als daar dieren stierven. Het fonds raakte leeg.

In 1851 werd de school gered: hij werd Rijks Veeartsenijschool, onafhankelijk van financiering door boeren. In 1874 werd veearts een beschermd beroep, en in 1925 werd diergeneeskunde erkend als faculteit van de universiteit.

Nu zitten appartementen in het Onderwijsgebouw. De plafonds zijn zo hoog dat ze een entresol hebben, bewoners gebruiken die vaak als slaapkamer.

Je gaat naar de linkerzijde van het gebouw.

14. Snijtafel

Naast het onderwijsgebouw staat een oude snijtafel. Hier op het gras lijkt het een verdwaald museumstuk uit vroeger eeuwen, of slordig neergezet voor het grof vuil.

Door te oefenen op dode dieren leerden studenten het inwendige van dieren kennen en ook wonden hechten. In het midden van de snijtafel zit een rooster zodat het bloed weg kan lopen.

Via deze link kun je verhalen van huidige bewoners van het Onderwijsgebouw lezen:

<http://wijkkrantwittevrouwen.nl/2018/04/een-dorps-paradijs/#more-5121>.

Vanaf hier heet de Veeartsenijstraat het Veeartsenijpad. Op het gras staan twee grote beelden.

15. Veeartsenijpad: beeld *Great Example* (1992)

Toen in 1992 het terrein werd heringericht kwam ook hier een kunstwerk, net als de stenen bank aan de Hoefijzerstraat. Maar dit hier is wel wat indrukwekkender.

De twee figuren vormen samen één beeld, dat *Great Example* heet, en is gemaakt door Jerome Symons, een internationaal bekend kunstenaar (<http://jeromesymons.com>). Materiaal is Anröchter dolomiet, een Duitse natuursteen waarin vaak nog fossielen zichtbaar zijn.

Info van de beeldhouwer zelf

Omdat ik weinig info over het beeld kon vinden heb ik die aan Symons zelf gevraagd. Hij schreef terug dat hij met de bovenste halfronde stenen wilde suggereren dat de reeks opgestapelde stenen verder de hoogte in gaat.

De grootste figuur is door het geplisseerde onderstuk (het lijkt een rok) figuratiever dan de andere. De figuren buigen naar elkaar toe, ze buitelen als het ware over elkaar heen. De kleinere neemt een voorbeeld aan de grotere, maar is abstracter en volgt dus niet in alles.

Mijn gedachte daarbij is dat de dynamiek tussen figuratief en abstract blijvend is, het nieuwe borduurt altijd verder op het oude. En dat is mooi, tussen de oude wetenschap en de historische gebouwen op het Veeartsenijterrein.

Symons schreef ook dat het een hele klus was om de beelden te maken. Hij stuurde deze foto:

Je loopt verder langs het gras. Rechts zie je wat vroeger een hondenstal was.

16. Hondenstal (1910)

Het is nu een restaurant, maar dit was sinds 1910 de nieuwe hondenstal, ter vervanging van een andere op het terrein. Er zaten 18 hondenhokken in. Ontwerp is van rijksbouwmeester Peters.

Centen voor verpleging

Hoeveel kostte het als je je zieke hond hier bracht? Het Universiteitsmuseum heeft een houten wandbord uit 1878, daarop staat dat iemand zijn hond “bij 's Rijks Veeartsenijschool kan laten voeden en verplegen vanaf 0,15 cent per dag voor een kleine hond, en tot 0,30 cent voor een zeer grote hond”. (<https://www.uu.nl/nieuws/de-oude-hondenstallen-van-utrecht>).

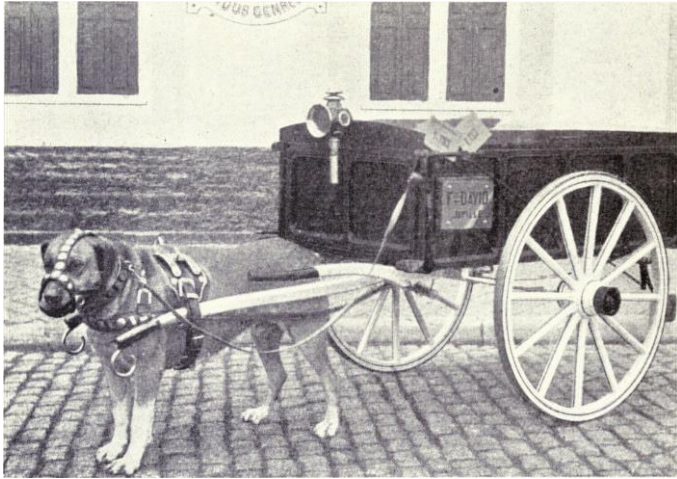
Hondsdolheid

Honden werden door de school ook aangekocht als proefdier, voor het onderzoek naar de toen regelmatig voorkomende hondsdolheid. Er was op het terrein een dolle-hondenstal en een hondenstal voor niet-besmette honden.

Trekhonden

Het is verbazingwekkend, maar honden werden tot ver in de 20ste eeuw gebruikt als trekhond. Pas in 1962 kwam in Nederland een wet op het verbod ervan.

Trekhond, 1915, Wikipedia, uit: W. E. Mason, Dogs of all Nations

Links van de hondenstal lag de hortus botanicus, waar geneeskrachtige planten werden gekweekt.

Utrechts Archief nr. 79564, 1921

Je loopt verder over het pad, tot vlakbij de Poortstraat.

17. Verbrandingsoven (1911), melkstal (1930)

Rechts zie je een huisje, gebouwd in 1911. Dit was de verbrandingsoven voor kadavers, ook wel Kori-oven genoemd (naar de ingenieur). Na 1930 werd dit een varkensstal, later een melkstal. Nu is het een vierkamerwoning.

Kerkhof en afval

Voor de komst van de oven werden dode dieren begraven, precies op deze plek. Toen er meer woningen in de omgeving kwamen klaagden buurtbewoners daarover, ze vonden het niet om aan te zien en heel onprettig, zo dicht bij huis. Daarom werd in 1897 een kerkhof verderop aangelegd. Dat werd opgeheven toen de Kori-oven kwam.

Er was natuurlijk nog veel meer afval. Dat werd vanaf 1875 in een grote verzamelbak met kap gedaan; de inhoud werd regelmatig per schuit afgehaald. Na de bouw van de Kori-oven kon die bak worden opgeheven.

Verdere hygiëne

Door de bevolkingsgroei en de cholera-epidemieën in de 19de eeuw kwam er steeds meer aandacht voor hygiëne, en werd overal in Nederland riolering en waterleiding aangelegd. Op het Veeartsenijterrein kwam in 1885 waterleiding en in 1903 riolering, met kalkontsmetting.

Maar voor die tijd werd het water van het schoonmaken van de stallen in de Grift geloost. Dieren werden gewassen met water uit dezelfde Grift. Ook drinkwater was niet al te schoon, het kwam uit welputten op het terrein.

*Je steekt de Poortstraat over naar het verlengde van het pad.
Dat heet daar Hoefsmederijstraat.*

18. Hoefsmederijstraat: Instituut voor Hoefkunde (1917)

In het Instituut voor Hoefkunde leerden leerlingen hoefijzers smeden en aanbrengen, zodat ze zelf les konden geven in hoefbeslag. In de smederij maakte de daarvoor aangestelde smid hoeven, rekening houdend met afwijkingen in de gang van elk paard.

Hoefkunde was een belangrijk vak, gezien het belang van paarden voor het leger en als trekpaard. Het Universiteitsmuseum heeft een hele collectie hoefijzers van de school: <https://umu.nl/collectie-verhaal/hoefkunde/>. Hieronder een foto van het onderwijs in de voormalige smederij aan de Biltstraat.

Uit: C. Offringa (1971) *'Van Gildestein naar Uithof'*, p. 263

19. Boerderij voor Zoötechniek (1925)

Naast het Instituut voor Hoefkunde lag de Boerderij voor Zoötechniek. Daar werden methoden onderzocht van goede stalinrichting, voeding, verpleging en verzorging. Dit ter voorkoming van ziektes en ter verbetering van rassen.

Nu zijn ook dit, net als het Instituut voor Hoefkunde, woningen geworden.

Je loopt het voetgangerspad in langs de speeltuin. Daar gaat de Hoefsmederijstraat over in het Hoefsmederijpad.

20. Hoefsmederijpad: Instituut voor Anatomie (1921)

Rechts zie je het Anatomiegebouw. Hier werden lessen in ontleedkunde gegeven.

Dierenkoppen

Het gebouw is door Joseph Crouwel ontworpen in de stijl van de Amsterdamse school, met beelden van Hendrik van den Eijnde. Ook het voormalige postkantoor aan het Neude is door hen ontworpen. Crouwel en Van den Eijnde maakten van hun gebouwen een echt ‘Gesamtkunstwerk’.

Aan de muur zie je dierenkoppen, die de functie van het gebouw laten zien en er een geheel mee vormen. Boven op de gevel staat de wapenspreuk ‘Je maintiendrai’ met bijbehorende leeuwen.

In dit artikel vind je meer info en mooie foto’s:

<https://www.duic.nl/cultuur/kunst-aan-gebouwen-dierenkoppen-aan-het-anatomiegebouw/>. Arjan den Boer gaf op 11 september 2020 een mooie lezing over Crouwel en Van der Eijnde: <https://www.youtube.com/watch?v=7w5-vCY27GU>.

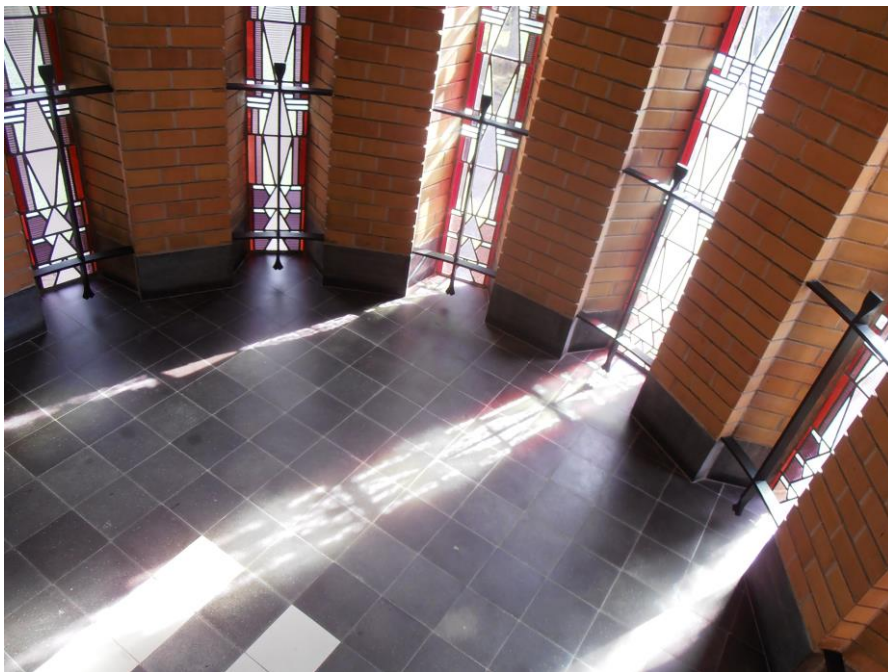
Geld...

Met dit prachtige gebouw haalde de school zich wel wat op de hals. In dezelfde tijd was ook de Kliniek voor kleine Huisdieren (waar we straks komen) gebouwd, ook een uitbundig ontwerp van Crouwel en van der Eijnde, en de twee gebouwen brachten hoge kosten met zich mee. Er was geen geld meer om ze behoorlijk in te richten en daardoor hadden ze de eerste jaren weinig waarde voor onderwijs en onderzoek.

Na 1988 heeft in het Anatomiegebouw lange tijd een kinderopvang gezeten. Een aantal jaren geleden is het opgekocht door AST Firma, een farmaceutisch bedrijf, die het gerenoveerd heeft en ook de beelden heeft gerestaureerd.

Op de Open Monumentendag kun je binnen een kijkje nemen. Eerst kom je in een grote hal, met nog meer dierenkoppen. Aan de kant van de Biltsche Grift was de vroegere snijzaal, en boven de collegezaal. Op de galerijen zijn preparaten tentoongesteld.

Hieronder een foto van het trappenhuis en een foto van de snijzaal:

Het volgende gebouw van het Veeartsenijterrein ligt een eindje verderop. Je loopt rechtsaf de Bekkerstraat in en gaat het witte bruggetje over, over de Biltsche Grift. Dan loop je rechtdoor, over het pad door het parkje. Voor je zie je een groot gebouw.

21. Dekhuyzenstraat: Kliniek voor Kleine Huisdieren (1920)

Deze Kliniek werd gebouwd op de grote dierenweide van de school. Aan de voorkant was een Instituut voor geneesmiddel- en vergiftleer, aan de achterkant waren een proefdierstal en stallen voor patiënten.

Het katje van de juffrouw

Voor 1920 was de Kliniek ergens anders op het terrein, waardoor er soms verwarring was waar mensen moesten zijn met hun zieke huisdieren. ‘Het katje van de juffrouw’ is een grappig filmpje over een vrouw met een katje die van hot naar her wordt gestuurd, kijk vanaf 3.04:

https://www.youtube.com/watch?v=lg1sTKLjRec&feature=emb_logo

Dakpannen

Architect Crouwel bouwde in de stijl van de Amsterdamse school: er is afwisseling in de kleur en de ligging van de stenen, de raampjes hebben een roedenverdeling en er zijn niet alleen rechte maar ook ronde en diagonale vormen. Bij

de Kliniek is het opvallend dat een groot gedeelte van de verticale gevel uit dakpannen bestaat.

Je maintiendrai

Als je om de Kliniek heen loopt kun je alle beelden, gemaakt door beeldhouwer Van den Eijnde, bekijken. Het zijn reliëfs, voornamelijk van kleine dieren, ook hier in overeenstemming met de functie van het gebouw.

Zowel aan de voor- als aan de achterkant prijkt het Nederlandse rijkswapen, hetzelfde als bij het Anatomiegebouw: twee leeuwen met in het midden een kleinere leeuw en daaronder de spreuk 'Je maintiendrai' (ik zal handhaven).

Die spreuk mogen we misschien opvatten als de reden van de oprichting van de Veeartsenijschool: het overwinnen van ziektes bij dieren.

Tegenwoordig wordt het gebouw gebruikt als gezondheidscentrum en zitten er appartementen in.

Je loopt weer naar het witte bruggetje terug. Dat steek je nu niet over, maar je gaat linksaf een eindje langs het water,

over de Alexander Numankade. Je ziet dan de achterkant van de gebouwen, ook een heel mooi gezicht.

Hieronder als laatste item iets over Alexander Numan:

22. Alexander Numan (1780-1852)

Utrechts Archief, nr. 39063

De Alexander Numankade is vernoemd naar Alexander Numan, grondlegger van de Nederlandse diergeneeskunde. Hij was hoogleraar en in de eerste helft van de 19de eeuw dertig jaar lang directeur van de Veeartsenijschool.

Om een indruk van de schrijfstijl in die tijd te geven, de titel van een artikel van hem uit 1825 luidt als volgt:
“Proeven omtrent de werking van de smetstofe der koepokken op onderscheidene huisdieren; met aanmerkingen, daartoe betrekkelijk.” Best ingewikkeld.

Op <https://umu.nl/professoren-universiteit-utrecht/alexander-numan/> vind je een leuk filmpje over Numan en over de school.

Om bij het beginpunt van de route terug te komen steek je bij de Poortstraat rechts de Griftbrug over en loop je linksaf het Veeartsenijpad weer op, tot de Biltstraat.

Ik hoop dat je hebt genoten van de route!

Tentoonstelling

Mocht je verder geïnteresseerd zijn in de geschiedenis van het Veeartsenijterrein en de diergeneeskunde, dan kun je de vaste tentoonstelling *Van Gildestein naar Uithof* bezoeken:

<https://www.numanstichting.nl/het-museum/tentoonstellingen/van-gildestein-naar-uthof>

Bronnen:

C. Offringa (1971), 'Van Gildestein naar Uithof. 150 jaar diergeneeskundig onderwijs in Utrecht', deel 1 (1821-1925), Rijksuniversiteit Utrecht

H.M. Kroon, W.J. Paimans (red) (1921), 'Een eeuw veeartsenijkundig onderwijs', 1821-1921, Senaat Veeartsenijkundige Hoogeschool te Utrecht

P.A. Koolmees (red) (2014), 'Canon van de Diergeneeskunde', DCHG, Haarlem

Liesbeth Simpelaar (2004), 'De universiteit in de 19de eeuw', en 'Geneeskunde in de 19de eeuw', onderzoek voor het Universiteitsmuseum